

ANTONIO SALVIATI.

Hoe de glaskunst van Venetië gered werd

In 1958 kwam ik voor het eerst in Venetië en dat was liefde op het eerste gezicht. Sindsdien ben ik teruggekeerd zo vaak als ik maar kon en telkens als de vaporetto de bocht van het Canal Grande doorkwam viel me weer die prachtige met mozaïeken versierde gevel op van het Palazzo Barbarigo. Na bijna zestig jaar wordt het tijd eens te vertellen hoe die mozaïeken daar gekomen zijn en hoe de glaskunst van Venetië op het nippertje van de ondergang werd gered.

De Romeinen brachten de glaskunst naar Venetië via de nabijgelegen havenstad Aquileia en later tijdens het Oost Romeinse rijk vanuit Constantinopel. De schandalige plundering van die stad door de Kruisvaarders in 1204 veroorzaakte een uittocht van glasblazers naar Venetië waar vanaf 1291 op het eiland Murano de fabricage werd geconcentreerd. De inname van de centra van glaskunst Damascus en Aleppo door de Mongolen in 1402 deed opnieuw veel glasmakers de wijk nemen naar de lagunenstad en toen op die dramatische junidag in 1453 de Turkse troepen door de muren braken van wat nu Istanboel heet werd Venetië pas echt de exclusieve hogeschool voor de glaskunst. De uitvinding van de meester glasblazer Angelo Barovier (1405-1460) om het van nature lichtgroen getinte glas te ontkleuren met mangaan oxyde waardoor een heldere glassoort ontstond die kon wedijveren met het bergkristal maakte de ontwikkeling mogelijk van brillenglazen en microscopen. Een stroom van nieuwe technieken: ijsglas, filigrain, email, gravure, gepaard aan een breed gamma van kleuren en motieven, een ware uitbarsting van acrobatiek in glas, bracht het Venetiaanse glas tot aan de hoven van zowel de Engelse koning Hendrik VIII als dat van Sultan Suleiman I 'The Magnificent'.

Glas 'a la façon de Venice' veroverde vanaf de 16e eeuw de misschien wel welvarendste streek van die tijd, de Lage Landen waar de rijke koopmansgeslachten gaarne met hun fraaie glaswerk pronkten. Venetië, zelfstandige

Boven: Palazzo Barbarigo aan het Canal Grande in 1958.

Onder; Kaart van Venetië uit 1565.

Midden boven het eiland Murano.

Geheel onder: Gezicht op Venetië, ca. 1750, enkele jaren voordat de Franse vloot de haven zou afsluiten.

republiek sinds 697, zou echter na 1100 jaar andere tijden gaan beleven. In mei 1797 verscheen de vloot van Napoleon voor de haven en dat betekende het einde van de republiek en verder zoals overal waar dit soort door de geschiedenis gecanoniseerde krijgsheren hun gezicht hebben laten zien, of ze nu Alexander de Grote heetten of Napoleon, armoede en ellende voor velen.

*Met de klok mee; Mozaïek San Marco, Venetië;
Evangelist Marcus, Atriummozaïek, San Marco Venetië;
Absismozaïk Kathedraal Torcello.*

heffingen op de import van grondstoffen en op de uitvoer van gereed product zorgden er voor dat tegen het midden van de 19^e eeuw 50% van alle ovens op Murano gedoofd waren. De rest werd veroordeeld tot de productie van glazen kralen voor de handel op wat we nu ontwikkelingslanden zouden noemen.

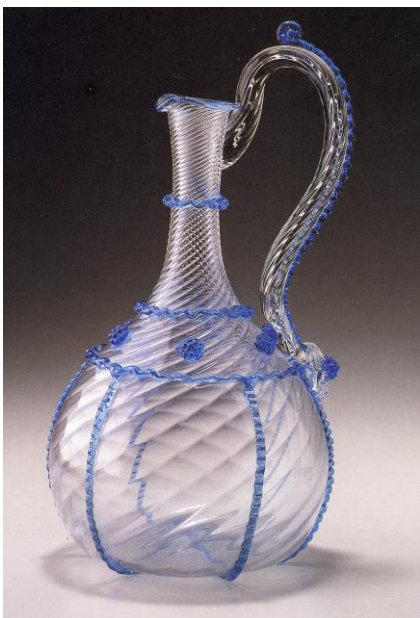
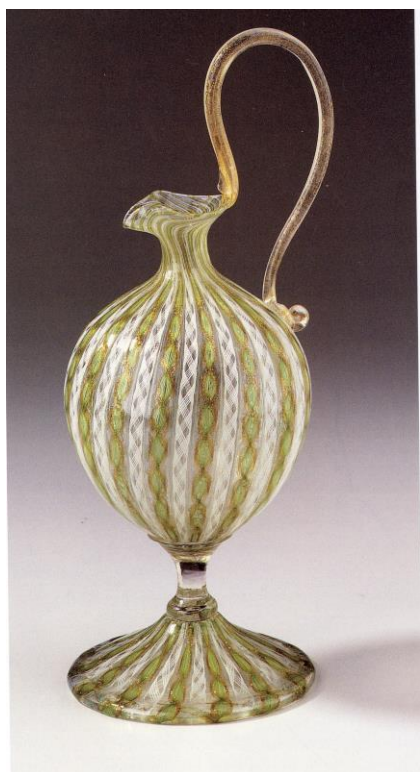
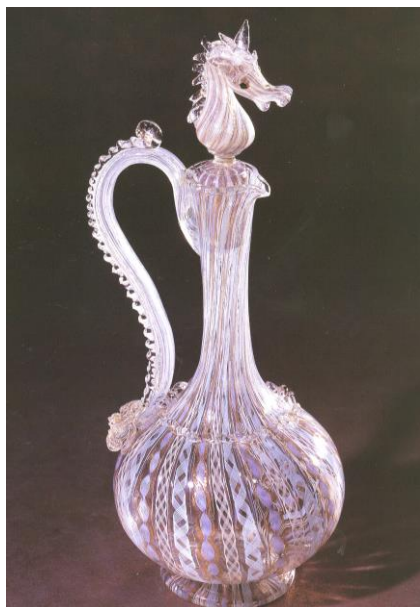
Soms wordt de geschiedenis echter veranderd door de gedrevenheid van één man.

Dr. Antonio Salviati, een Venetiaans advocaat, afkomstig uit Vicenza waar hij in 1816 geboren was, zag met lede ogen aan hoe zelfs de beroemde mozaïeken in de basiliek San Marco en de kathedraal van Torcello aan verval ten onder dreigden te gaan, gaf zijn beroep er aan en nam in 1859 met steun van anderen een kleine oven in gebruik voor het maken van mozaïeksteentjes. In 1862 had hij al tweehonderd arbeiders in dienst en in 1864 presenteerde hij Koningin Victoria een mozaïekportret van haar overleden echtgenoot Prins Albert. Dat opende de Britse society kringen voor hem. Zijn firma kreeg de opdracht voor de mozaïek plafonds van de Albert kapel in Windsor Castle, het Albert Memorial in Kensington Gardens en de koepel van Saint Paul's Cathedral.

Met goed gevoel voor publiciteit presenteerde hij in 1866 een mozaïekportret aan de vijf jaar tevoren aangetreden president Abraham Lincoln en in 1883 een pendant aan de Amerikaanse president Garfield. Lang heeft deze er niet van kunnen genieten want hij werd al na vier maanden dodelijk getroffen door een pistoolkogel, afgevuurd door een ontevreden ambtenaar. De reputatie van Antonio Salviati als mozaïekmaker was aan beide zijden van de oceaan inmiddels gevestigd. Dat kon echter niet verhinderen dat de eeuwenoude glasmakerstraditie van Venetië als verloren moest worden beschouwd. Salviati begon alles op te kopen wat aan antiek Muranoglas nog te vinden was zodat althans voorbeelden beschikbaar zouden zijn voor toekomstige generaties glasmakers. In 1866, na zeventig jaar van vreemde overheersing, werd Venetië deel van het nieuwe Koninkrijk Italië. Salviati verloor geen tijd maar benaderde in Londen de steenrijke politicus en archeoloog Sir Austen Henry Layard voor een kapitaaldeelname in een nieuwe glasblazerij. In de 19^e eeuw hadden veel Engelsen een romantische liefde voor

*Links Mozaïekportret Abraham Lincoln, 1866.
Rechts dat van president Garfield, 1883*

Venetië en Layard was geen uitzondering. Binnen korte tijd werd begonnen met de bouw van een glasoven in een leegstaand paleis op Murano. Om glasblazers te vinden die de oude technieken nog beheersten was minder gemakkelijk. Een mensenleven na het begin van de Franse- en Oostenrijkse overheersing waren die met een lantaarntje te zoeken maar dat is precies wat Salviati deed en hij vond er juist genoeg om een aantal jonge vaak analfabetische knapen te onderrichten die zijn nieuwe glasfabriek moesten gaan bevolken. Om de oude glasmakerstraditie letterlijk nieuw leven in te blazen moesten ze wel leren lezen en schrijven en dat gebeurde op een glasmakersschool waar tevens studie werd gemaakt van de door Salviati samengebrachte collecties uit de 15e en 16e eeuw. Het is verbazingwekkend om te zien hoe deze nieuwe generatie glasmakers er in slaagde in enkele jaren de oude technieken onder de knie te krijgen, om te beginnen het maken van filigrainwerk.

Daarbij worden gekleurde glasstaafjes in een spiraal gedraaid, van een extra laag glas voorzien en uitgeblazen in de gewenste vorm. Een tweede methode was het z.g. *vetro a reticello* (netwerk filigrain) waarbij een filigrain gevormde glaspost in een tweede object werd geplaatst waarvan de draden in tegenstelde richting liepen. Samengesmolten en uitgeblazen ontstond zo het gewenste netwerk effect. De beschrijving is natuurlijk veel te simpel; zo gemakkelijk was het niet. Nederlands' beroemdste glaskunstenaar Andries Copier heeft tijdens zijn Leerdamse periode nooit filigrainwerk gemaakt kunnen krijgen en reisde na zijn pensionering speciaal naar Venetië om de techniek te bestuderen. Niet om te blazen (ontwerpers binnen de oude Leerdamse school bliezen traditiegetrouw nooit zelf) maar teruggekeerd in Holland heeft hij samen met Lino Tagliapietra en Bernard Heesen in de Oude Horn te Acquoy prachtige dingen laten ontstaan in filigrain techniek al heb ik nooit bevestigd kunnen krijgen dat Copier de techniek persoonlijk onder de knie had.

**Rechts: A.D.Copier;
Unica.
Oude Horn 1990.**

In 1868 waren Salviati's glasblazers in staat de oude Foenicische 'graffito' of 'vetro a fili' techniek te imiteren. Daarbij worden gekleurde glasdraden om een karaf of vaas gewikkeld en met een speciale kam uitgewerkt. Al met al groeide de firma als kool. In 1872 werd het in de aanvang genoemde Palazzo Barbarigo aangekocht en voorzien van mozaïken die het bezoek aan Venetië weergaven van de Franse koning Henry III. In de nieuwe naam van het bedrijf kwam die van Salviati echter niet meer voor. Waarschijnlijk broeide het al tussen hem en zijn Engelse partners die zich uitsluitend wilden richten op het kopiëren van oude modellen terwijl Salviati meer de experimentele kant op wilde. In 1877 werd hij uitgekocht maar begon direct een nieuw bedrijf. Een jaar later kocht hij zijn eigen palazzo, dat van S. Gregorio aan het Canal Grande. Hij stierf in 1890 na tijdens zijn leven de glasindustrie van Venetië en Murano nieuw leven ingeblazen te hebben. Talloze bedrijven zijn in navolging van zijn initiatief opgericht maar voorzagen de winkels in Venetië van weinig anders dan een constante stroom traditionele artikelen

Met de klok mee: Een vijftal karaffen, 1870; Amphora, H. 33,3 cm. amberkleurig glas met wit naar een 16e eeuwse origineel; Vaas in Foenicische stijl naar een origineel in het museum van Napels.

nog steeds gebaseerd op producten uit de 16e eeuw. Men miste daardoor de aansluiting met de nieuwe kunstrichtingen Art nouveau en Art Deco en dus de aansluiting met de avant-garde in de kunstwereld. Op de Venetiaanse Biennale van 1895 kwam glas niet eens meer voor op de lijst van tentoongestelde artikelen.

Het zou tot na de Eerste Wereldoorlog duren voordat een jonge generatie glasmakers van

Murano de aansluiting ging vinden bij de moderne kunstrichtingen in Europa maar zij konden dat doen gesteund door een arsenaal aan technieken en vakmanschap dat waarschijnlijk uniek is op de wereld dank zij het werk van een gewezen advocaat, Antonio Salviati.

Vanaf het Stazione Sta. Lucia brengt een vaporetto de bezoeker zig-zaggend door het Canal Grande. Een betere manier om kennis te maken met de stad aan de lagune is er nauwelijks.

Riva di Biasio, Sta. Marcuola, Palazzo Priuli, Ponte Rialto, Palazzo Contarini; de namen van de aanlegplaatsen klinken bijna als een invocatie. En daar is de Academiabrug al met aan de overzijde het Palazzo Barbarigo.

**Tijd om afscheid te nemen .
Mille grazie, Dottore Salviati.**

Dr. A. SALVIATI

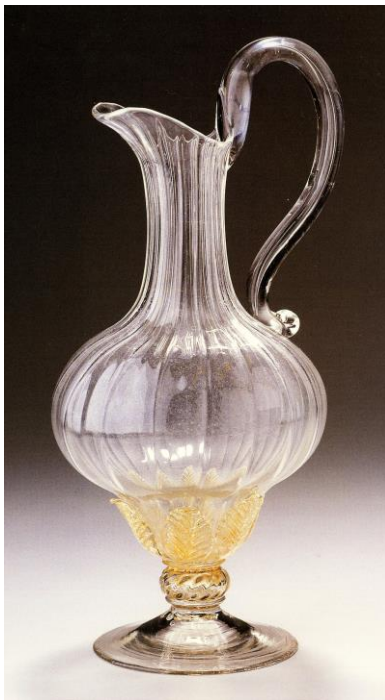
*Palazzo Salviati (San Gregorio).
Uit een reclame brochure ca. 1890.*

SUMMARY

Visitors in Venice, cruising along the Canal Grande in one of the 'Vaporettos', the city's tram boats, can hardly miss the splendid, mosaic-covered façade of the Palazzo Barbarigo. The building, once home to the Venezia-Murano Glass Company, has two histories to dwell on: one of the long-forgotten visit of the French King Henry III to the city as is shown in the scenes at the front and one of the rescue of the Venetian glass art after years of neglect and disregard. We will ignore the King, and concentrate on glass.

The art of glass making reached Venice through the nearby Roman harbor of Aquileia and after the conquest of Damascus and Aleppo in 1402 and Constantinople in 1453, the city, or better, the nearby island of Murano, became the high-school of glass art. An amazing outburst of new techniques made Venetian glass an envied possession in the major courts of Europe and the Near East. In May 1797 however, Napoleon's fleet sailed into the harbor of Venice, ending Venice's position as a free republic. Europe, after Napoleon's defeat at Waterloo, was left in a state of dire poverty. Venice came under the rule of Austria that was primarily interested in protecting its own Bohemian glass industry. By the middle of the 19th century, due to heavy import duties on raw materials and on the export of finished products, 50% of all furnaces on Murano were closed and those remaining only produced glass beads for foreign trade. Even the world famous mosaics of St. Mark's were crumbling because of neglect and this might have been the end of the story but for an Vicenza-born Venetian lawyer, Dr. Antonio Salviati, who abandoned his job and, in 1859, started a small glass furnace for the production of mosaics. In 1864, having a good sense for publicity he presented Queen Victoria with a mosaic portrait of her late husband, Prince Albert. This opened the circles British society for him which brought him commissions such as for the cupola of St. Paul's cathedral in London. To ensure that his reputation would travel across the ocean, he presented the American presidents Lincoln and Garfield with mosaic portraits which founded his reputation in the United States. Having now given his business a solid basis, he began to buy all the antique Venetian glass objects he could find, thus creating a priceless collection that would serve as study material for the new generation of glass blowers he wanted to educate. In 1866, Venice became part of the new Italian Kingdom. Salviati did not lose any time to bring his old idea to realization. An exceedingly rich archaeologist, Sir Austen Henry Layard, out of romantic love for Venice, enabled him to start a new glass factory where a large group of young Venetians, often illiterate, were trained in the art of glass making as well as in reading and writing. In a remarkably short time those young men were able to produce works of great beauty. As early as 1868, they had mastered the old Phoenician technique of 'Vetro a fili' by which colored strings of glass are wound

around a decanter, producing a pattern by combing. In 1872, Salviati bought the Barbarigo palace and adorned it with mosaics. However, five years later his English partners bought him out, weary of his striving after modern designs while all they wanted was continuation of the traditional style. Salviati bought himself the palazzo S. Gregorio, now known as palazzo Salviati. He died in 1890, too early to know how right he had been in his vision. Traditional Venetian glassware was soon surpassed by modern movements such as Art Nouveau and Art Deco and it was not even exhibited during the Venetian Biennale in 1895. It was not until the end of World War I that a new generation of Venetian glass blowers affiliate with modern art movements in Europe. They could do that thanks to the unique arsenal of techniques and craftsmanship; the legacy of Antonio Salviati.

Left: Pattern-blown pitcher Baroque style. H. 26,7 cm. Right: Winged glass, 17th century style H. 24 cm.

CHARLES FREDERICK ULRICH (1858-1908); GLASS BLOWERS OF MURANO
Oil on wood, 1886

(Metropolitan Museum of Art, New York)

This painting won a substantial cash award in 1886 at the National Academy of Design's second Prize Fund Exhibition. Without Antonio Salviati's efforts it would never have come into being.